

SLOVENIJA NUJNO POTREBUJE NOV VOLILNI SISTEM

4. KRATKA SKICA (SLABOSTI) NAŠEGA SEDANJEGA VOLILNEGA SISTEMA

Naš sedanji volilni sistem je v osnovi nastal leta 1992, ko ga je pripravila in sprejela takratna tri-domna Ljudska skupščina delegatov. Resnejše kritike je doživel v vihnem letu 1999; takrat je Razvojni svet, ki ga je vodil dr. Miran Mihelčič, opozoril, da je bil volilni sistem, sprejet za volitve leta 1992, oblikovan za enkratno uporabo – prve večstrankarske volitve. Strokovna analiza je pokazala, da volilni zakon je daje preveliko težo političnim strankam in izloča državljane. Tej oceni se je uprl Demos, zato je bil izpeljan referendum, ki pa je ponujal tri možnosti: uvedbo večinskega volilnega sistema, ki so ga zagovarjale stranke desnice, korekcije v smeri proporcionalnega volilnega sistema, kar so zagovarjale levo usmerjene stranke, ali uvedbo mešanega sistema. Največ glasov je dobil predlog uvedbe večinskega sistema, vendar ne absolutne večine. Več glasov sata dobila drugi in tretji predlog. Ker ni bil izpeljan drugi krog glasovanja, dejanske odločitve ni bilo. Rezultate referenduma je bilo mogoče različno tolmačiti in sistem je ostal v bistvu nespremenjen.

V naslednjih treh desetletjih pa je sistem nato doživel nekaj več kot deset popravkov – večinoma v obliki nadaljnega prilaganja interesom političnih strank in njihovi vlogi ekskluzivnih nosilcev vseh volilnih postopkov. Mogoče najbolj karizmatična sprememba je bila odprava »možnosti odpoklica poslanca«, ki je dokončno odpravila možnost civilnega nadzora delovanja poslancev in poslance in DZ na določen način postavila nad politično zakonodajo.

Naš sedanji volilni sistem spada med proporcionalne volilne sisteme. V sedanji obliki ne upošteva domicilnega principa pri razvrščanju kandidatov in ne omogoča zadostne in enakomerne pokritosti celotnega državnega ozemlja. Ker vztraja pri kandidiranju na ravni volilnih okrajev, stranke ne določajo volilnih list na ravni okrajev, ker to ni mogoče, ampak določajo za vsak VO po enega kandidata. Posledica je, da volivci, če hočejo »voliti svojo stranko«, tega kandidata lahko samo potrdijo: to torej ni izbira, niso volitve, temveč zgolj potrjevanje kandidatov, ki jih je določila stranka. V tem smislu tudi ne obstoji potreba ali možnost preferenčnega glasu. Ena najbolj vidnih posledic takega sistema je naraščajoče nezadovoljstvo in nezaupanje volivcev (državljanov) v politične stranke in njihova abstinenca na volitvah, pa tudi »močna potreba državljanov«, da namesto obstoječih strank iščejo možnost novih, ki jim bi bilo mogoče zaupati.

Prav to nezaupanje v obstoječe politične stranke je v Sloveniji pripeljalo do enkratnega pojava: na zadnjih 4 volitvah so se pojavile nove stranke, ustanovljene v zadnjem letu (ali celo v zadnjih mesecih) pred volitvami (poimenoval sem jih »instant stranke«), zmagale na volitvah, potem pa so v silovitih napadih klasičnih strank praktično razpadle.

Število poslanskih mandatov posameznika v sedanjem sistemu ni omejeno, pasivna volilna pravica ni zadostno opredeljena (ali regulirana), tudi že sprejeta določila se v praksi pogosto ne upoštevajo. Tako praviloma ni ustrezno kaznovano, če kandidat ali kasneje poslanec ne poda predpisanih podatkov o svojem materialnem stanju, če ne spoštuje določil o nezdržljivosti svojih dejavnosti, itd., itd.

Ker stranke ne spoštujejo ustavnega načela, da ima v Sloveniji oblast ljudstvo, seveda ne dopustijo nadaljnje izvedbe tega načela, da ima ljudstvo, ki z volitvami začasno prenaša del svojih pristojnosti (suverenitete) na člane zakonodajnega organa (DZ), eo ipso tudi pravico ODPOKLICA poslanca ali v določenih primerih tudi celotnega DZ. Možnost odpoklica poslanca je bila v originalni dikciji volilnega zakona v letu 1992 še prisotna, kasneje izbrisana, kar je prineslo poslancem in političnim strankam pravo olajšanje, državljanom pa odvzelo zadnje ostanke civilnega nadzora njihovega delovanja. (Pa bi možnost odpoklica potrebovali v številnih primerih. Tak primer potrebe po možnosti odpoklica celotnega DZ npr. nastopa zdaj: Ustava Republike Slovenije že od leta 2006 določa, da mora DZ z zakonom ustanoviti pokrajine v njihovi polni operativnosti (pristojnosti, upravni organi, sredstva). Politične stranke oz. DZ v vseh sklicih od leta 2006 dalje to določilo enostavno ignorira, kar bi bil verjetno zadosten razlog, da se DZ, ki se te naloge na loti že v prvem letu svojega mandata, enostavno odpokliče, odgovorne pa ustrezno sankcionira).

V vsem tem času volitev po starem zakonu so seveda obstajala opozorila, da sistem postaja vse bolj nedemokratičen, in zahteve, da ga prenovimo v celoti, kar so politične stranke, leve in desne, dosledno in odločno zavračale in blokirale. Povsem jasno je, da se prostovoljno ne želijo posloviti iz cone volilnega udobja in oblastnega ugodja, ki jo zanje predstavlja naš sedanji volilni sistem, ki je v celoti prilagojen njim in pod njihovim nadzorom.

Zahtevo po temeljiti prenovi volilnega sistema je najbolj utemeljila civilno-družbena skupina Sinteza, ki je leta 2021, po posvetovanju z vodstvi večine strank, izdelala celovit predlog KOMBINIRANEGA VOLILNEGA SISTEMA. Ta predlog je temeljil na principu dveh glasov vsakega volivca (kot nemški volilni sistem):

- S prvim glasom bi volivec v svojem okraju (enem od 44 volilnih okrajev) glasoval za enega od kandidatov, ki bi ga pod enakimi pogoji (npr., s podpisom 150 državljanov) določile ali politične stranke ali državljanske liste (registrirane skupine), pri čemer bi morale za kandidata in podpisnike upoštevati domicilni princip.
- Z drugim glasom bi glasoval za kandidata na eni od strankarskih kandidatnih list, vloženih na ravni volilnih enot (VE). Sedanja zakonodaja določa 8 VE, vsaka pa je razdeljena na 11 VO. Ta delitev je groba in nasilna, saj niti VE niso enako velike, niti nimajo VO niti približno enako volivcev; razmerje med največjim in najmanjšim VO znaša kar 1:3!

V predlogu kombiniranega volilnega sistema, ki so ga pripravili strokovnjaki pri Sintezi, je zato ponujena drugačna rešitev. Oblikovan je predlog, da se povežeta volilni sistem in pokrajine, da pokrajine dejansko predstavljajo volilne enote (VE), njihovo različno velikost pa kompenziramo tako, da imajo VE (pokrajine) različno število poslanskih mandatov. V povprečju gledano bi tako kandidatna lista štela pet ali šest kandidatov (povprečno eno mandatno mesto na 47.000 volivcev, kar bi skupaj zneslo 44 kandidatov ali (drugo) polovico poslanskega telesa. Te poslance bi volili po proporcionalnem načelu, z uvedbo obveznega preferenčnega glasu.

Seveda so v tem predlogu Sinteze prisotna (ponujena) tudi številna tehnična dopolnila: med kandidati najmanj 4 % zastopan minoritetni spol, izmeničen zapis kandidatov po spolu, preciznejše opredeljena pasivna volilna pravica, dosledno upoštevanje domicilnega načela, obvezna javna

predstavitev poslancev z vsemi podatki, strožji nadzor objektivnosti podatkov in eventualnih zlorab, itd.

Tega predloga politične stranke niso podprle. Vlada je zato ponudila v razpravo in sprejem minimalno korekcijo sedanjega sistema: ukinitve VO ter volitve na ravni sedanjih 8 VE, kjer pa bi kandidatne liste štele po 11 kandidatov, vpeljan pa bi bil prednostni glas (sicer relativen in neobvezen). Toda sedanje parlamentarne stranke so tudi ta predlog minimalne korekcije obstoječega sistema zavrnil. Na pobudo Sinteze je bil nato leta 2024 izpeljan referendum o tem, kakšen volilni sistem želijo državljani. Z veliko večino nad 73 % je zmagal kombinirani volilni sistem. Vlada je na tej podlagi ponovno vložila svoj predlog minimalnih sprememb sedanjega sistema, ki pa je bil spet zavrnjen.

Letošnje volitve bodo torej potekale po starem sistemu, ki je eden bolj zastarelih in nedemokratskih volilnih sistemov v Evropi.